

Državna mešovita nepotpuna gimnazija (1945-1950)

Rad predstavlja pokušaj da se prikaže funkcionisanje srednje škole posle Drugog svetskog rata u varošici. Iz istraživanja se može zaključiti kakav je uticaj i malo Ministarstvo prosvete, i kako su država i društvo stvarali „novog čoveka“. Prikazuje se stanje obrazovnog sistema u državi nakon ratnog perioda, uloga obrazovnih ustanova, socijalno stanje učenika i nastavnika, kulturno-političko obrazovni rad, kao i uslovi pod kojima se nastava izvodila.

Metodološki okvir istraživanja

Za analizu rada „Državna mešovita nepotpuna gimnazija (1945-1950)“ korišćeni su izvori Istorijskog arhiva šumadije iz Kragujevca, fond Mešovita gimnazija – Rača, kutije I i II. Ovaj fond čuva građu o gimnazijama koje su postojale u Rači, od prve koja je otvorena 1920. godine pa sve do 1957. godine kada su đaci gimnazije premešteni u Kragujevac, a umesto gimnazije osnovana Poljoprivredna škola. Izvori koji se nalaze u pomenutom fondu sastoje se od školskih dokumenata i dopisa, tako da nismo bili u mogućnosti da jasnije i određenije predstavimo kako se odvijala prosvetna delatnost u Gimnaziji. Sa druge strane u fondu postoje direktive Ministarstva prosvete koje su trebale da se sprovedu, što je omogućilo da u potpunosti sagledamo opštu sliku ciljeva obrazovanja i namere države u tom trenutku. U arhivskoj građi ne nalaze se svi izveštaji, tako da se ne može pouzdano znati da li je u ovoj školi sprovedeno sve kako je Ministarstvo nalagalo. Od literature, u radu su korišćene monografije Prešić Miodraga i Miljković Ljubivoja, Sedamdesetpet godina srednjih škola u Rači i Dr Dragoljuba B. Milanovića, Opština Rača.

Početak funkcionisanja škole

Po završetku Drugog svetskog rata došlo je do bržeg razvoja obrazovnih institucija u Rači, središtu Lepeničkog sreza (Milanović 1998). Prva srednja škola koja je otvorena u Rači 1920. godine bila je Privatna niža gimnazija, koja je funkcionisala do 1930. godine. Godine 1943. u Rači se osnovala Državna mešovita građanska škola čiji je rad prekinut donošenjem Zakona o ukidanju građanskih škola na teritoriji federalne Srbije 1945. Odluka Ministarstva prosvete da se otvore nepotpune gimnazije, umesto građanskih škola, u mestima koja za to imaju uslove je omogućila otvaranje nepotpune gimnazije i u Rači (IAŠ, 4.1.64, kut. I), škola je nastavila sa radom pod imenom Državna mešovita nepotpuna gimnazija.

Nastavnički savet je doneo odluku da upis u školu traje do 5. septembra 1945, a da nastava otpočne 15. septembra iste godine. Nastava je, pak, otpočela 15. oktobra, zbog problema koje je škola imala sa nastavnicima i službenicima, i održavala se u zgradi osnovne škole u Rači. Učenici ove gimnazije su školu pohađali prepodne, jer je 80% učenika ove škole bilo poreklom sa sela, što je omogućavalo raniji povratak učenika svojim kućama. Škola je u početku imala šest odeljenja, tačnije tri odeljenja prvog razreda i po jedno odeljenje viših razreda. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Organizacija gimnazije

U školi je tokom 1945/1946 godine, bilo upisano 153 učenika, od kojih su 111 bili muškog pola, a 42 ženskog. U tabeli 1. možemo da vidimo broj učenika na kraju godine tokom posmatranog perioda. Broj učenika se povećavao tokom godina, i prosečno je godišnje bilo ukupno 192 učenika. Interesantno je i da se broj učenika povećao tokom perioda za 147% i gotovo se izjednačio sa brojem učenika u školi, što je u skladu sa promenama koje je socijalizam tada doneo u društvo – obrazovanje za sve društvene slojeve i emancipacija žena.

Jovana Milovanović (1992), Rača, Perice Ivanovića br. 10, učenica 2. razreda Srednje škole „Đura Jakšić“ u Rači

Tabela 1. Broj učenika na kraju godine

Školska godina	Učenicice	Učenici	Ukupno
1945/1946	42	111	153
1946/1947	67	134	201
1947/1948	83	121	204
1948/1949	98	90	188
1949/1950	104	111	215

Što se tiče socijalnog porekla učenika, na osnovu statističkog lista iz 1945. saznajemo da je najviše bilo dece zemljoradnika, čak 109, slede zanatlije i sitni trgovci, čije dece je bilo 30, dece državnih službenika i oficira je bilo 27, zatim privatnih službenika kojih je bilo 6, slobodne profesije jedno, i ostalih profesija je bilo 9. U sva četiri razreda broj stradalih roditelja je iznosio 20. Najbliži srodnici su se starali o 16 dece, dok se država starala o 13 dece. Opština i socijalna ustanova se nisu starale ni o jednom učeniku ove škole. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Sredinom jula 1948. godine u školu je stigao dopis kojim je ukinut IV razred u ovoj nepotpunoj gimnaziji. Reč je o tome da od oslobođenja nastavni plan je išao za tim da se sa učenicima obradi nastavno gradivo potrebno za niži tečajni ispit u tri godine. školske 1947/48. godine to je postignuto sa prvom generacijom, time je prestala potreba da u nepotpunim gimnazijama postoji IV razred. Vremenom je trirazredna gimnazija u Rači postala nedovoljna, a i stvorili su se uslovi da se osnuje osmorazredna gimnazija sa internatom. (IAŠ, 4.1.64, kut. II) Stoga se početkom školske 1950/51. godine ukida nepotpuna gimnazije, jer su se po prvi put u ovu školu upisali učenici u V i VI razred (Perišić i Miljković 1997).

Škola se u početku nalazila u zgradi Osnovne škole u Rači. U školskoj godini 1947/48. zgrada nepotpune gimnazije nije više bila u sklopu osnovne škole, izmeštena je, ali iz dokumenata nije moguće utvrditi gde. Kasnije je, tokom 1948/49. školske godine uprava tražila od Ministarstva prosvete da planom investicija predvidi opravku zgrade Gimnazije u Rači, u pitanju je suma od 130 000 dinara. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Na osnovu predloga budžeta upućenom Okružnom Narodnooslobodilačkom Odeljenju u Kragujevcu za 1946. možemo da vidimo u čemu je škola oskudevala i šta joj je bilo potrebno za normalan rad. Rukovodstvo škole je tražilo da im se obezbedi: kancelarijski materijal, ogrev, osvetljenje, voda,

školski nameštaj i inventar, materijal za održavanje čistoće, stručne knjige i časopisi za školu, učila i alati za obuku, ali i osnivanje đačke kuhinje. Prvo što je škola uspeła da nabavi bila su učila i to preko Ministarstva prosvete, zahtevajući da se u radionici izrade učila, koja bi oni nakon izrade preuzeli. Problem koji se nametao od početka funkcionisanja škole bio je vezan za đačku kuhinju, pa je škola tek početkom decembra 1947. dobila đačku kuhinju koji su koristili kako učenici gimnazije, tako i učenici osnovne škole. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Nastavno osoblje i nastava

Na samom početku funkcionisanja škole radila su samo tri nastavnika: Danilo Grumić koji je predavao prirodopisnu grupu predmeta (zemljopis, prirodopis i hemiju); Nadežda đekić, predavala je matematiku i fiziku; Vinka Jojić, učiteljica ženskog ručnog rada, predavala je ručni rad, pisanje i crtanje. U oktobru došlo je do povećanja broja nastavnika, kolektivu su se pridružile: Janićijević Stanika, za matematičko-fizičku grupu predmeta i Aćimović Ljubica za srpski jezik i istoriju. Na kraju prvog polugodišta, brojno stanje nastavnika je ostalo isto, s tim da je Ministarstvo prosvete Nadeždu đekić premestilo u Kragujevac, a Antolija Popova, učitelja iz Rače, po završenom kursu ruskog jezika postavila za nastavnika. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Ministarstvo je želelo da nastavnici na dobrovoljnoj bazi odu u BiH, pa su nastavnici Danilo i Ljubica Grumić premešteni u Brčko 1947/1948, dok su nešto kasnije i razrešeni dužnosti. U novembru je Milosava Pekić, diplomirani filozof postavljena za suplenta u školi (IAŠ, 4.1.64, kut. I). U toku prvog polugodišta školske 1948/49. godine školi su se pridružila dva nova nastavnika, dok je jedan bio premešten. Prvi koji je došao, bio je Adam Stošić koji je završio višu pedagošku školu, a druga je bila Draga Stojanović koja je bila absolvent filozofije. Dotadašnji profesor ruskog jezika, Anatolije Popov, je premešten u Prvu mušku gimnaziju u Kragujevcu. U septembru 1949. godine nastavnica Vinka Jojić je stavljena na raspolaganje Komitetu za naučne ustanove, Univerziteta i Velike škole Srbije.

Država je tada dosta polagala i na stručno usavršavanje nastavnika, pa su tako svakog meseca odlazili u Kragujevac na konferencije sindikalne podružnice Sreza kragujevačkog. Na ovim konfere-

ncijama su se čitali referati, vodila se diskusija o savremenim problemima i stručnom uzdizanju prosvetnih radnika (IAŠ, 4.1.64, kut. II). Svako od nastavnika je bio dodatno angažovan pored osnovne funkcije nastavnika, uglavnom u okviru antifašističkih organizacija. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Predmeti sa kojima su nastavnici imali najviše problema su bili istorija, matematika i crtanje, naročito zbog nedostatka udžbenika i pribora. Navodi se da se nastavnici lično usavršavaju i produbljuju svoja znanja koja posle prenose učenicima, naročito iz marksizma i lenjinizma. Naime, najbolji metod učenja, kako je smatrala uprava ove škole, bio je da učenik verno sledi izlaganja nastavnika, a uz to se dodaje da je termin učiti trebalo zameniti terminom razumevati gradivo. Preduzeta je akcija da gimnazija nabavi radio aparat preko koga se slušala predavanja koja se na radiju održavaju, kako se doznaje iz kasnijih izvora direktor je već 31. decembra preuzeo radio aparat marke Philips. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Političko-progandni rad u obrazovanju je bio sve dominantniji kako su odmicali godine, kao i insistiranje države na njegovom prisustvu. Početkom marta 1949. godine je od SNO-a primila dopis u kome se navodi da je jedan od najvažnijih zadataka u radu stručnih aktiva sprovođenje ideološko-političkog vaspitanja kroz proces nastave. Da bi ovo moglo uspešno da se sprovodi trebalo je uneti u nastavu idejnost i naučnost. Preduslov za ovo bilo je što potpunija ideološka izgrađenost nastavnika. Naime, stručni aktiv je trebalo da sprovode sistematski rad. U toku marta i aprila je trebalo da prouče referat druga Frola Iva, pomoćnika Ministra za nauku i kulturu FNRJ, koji je nosio naziv O idejnosti i naučnosti u nastavi. Referat je prvo trebalo proraditi u svakom aktivu pojedinačno, primenjujući probleme o kojima se u njemu raspravlja na proces nastave svakog pojedinačnog predmeta i ostalim uslovima rada u svojoj školi. U nepotpunim gimnazijama u kojima nije bilo stručnih aktiva referat je trebalo proraditi na sednici nastavničkog saveta (IAŠ, 4.1.64, kut. II). Shodno ovim propisima i atmosferom koja je vladala tada možemo da posmatramo i gledanje jednog nastavnika na to kako treba učiti i predavati istoriju. Naime, Ljubica đaković, profesora ove je smatrala da plan i program treba podeliti na izučavanje istorije Bosne, Srbije i Hrvatske itd. Tačnije, svaka federalna jedinica trebala je da ima svoju istoriju od postanka do 15. veka i dolaska Turaka na Balkansko poluostrvo, a zatim dalji razvoj događaja i prilika do tada. Njeno

mišljenje je bilo da partije iz opšte istorije treba svesti na minimum i uzeti samo one koje su imale svoj specijalni značaj za našu narodnu istorijsku prošlost i sadašnjost, a „NOB je trebalo do detalja uneti u nastavni program“. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

U sklopu ideologije i politike koju je država tada vodila jedan od oblika političko-vaspitanog rada u svim školama bilo je i povremeno upoznavanje učenika sa najnovijim događajima iz međunarodnog života naše zemlje. Smatrano je da je učenicima treba omogućiti da shvate pravilan stav naše zemlje u međunarodnim odnosima kao i njenu ulogu u borbi za pravilan odnos među socijalističkim zemljama. Bilo je potrebno tumačiti takva pitanja kao što su značaj zasedanja Organizacije ujedinjenih nacija, izbor FNRJ u Svet bezbednosti, veto koji naša vlada upućuje zemljama informbiroa i dr. Učenike je takođe trebalo upoznavati sa velikim radnim poredama naših trudbenika u borbi za ispunjenje Petogodišnjeg plana, isto tako je potrebno tumačiti značaj raznih proslava i jubileja. Ova upoznavanja je trebalo sprovesti na časovima geografije, istorije, srpskog jezika i književnosti, koja je trebalo da traju od 10 do 15 minuta, prema potrebi i više, pre izlaganja ili propitivanja. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Dosta pažnje se poklanjalo i disciplini učenika, zato je razredni starešina morao rukovoditi radom i disciplinom svoga odeljenja, a sve u skladu stvaranja „svesnog“ člana društva. On je morao upoznatiti učenike sa ciljevima i metodama rada u doba obnove i izgradnje zemlje. Trebalo je da razredni starešina podiže svest učenika da se i oni, i kao škola i kao pojedinci, uključe u obnovu. U ovaj rad je trebalo uključiti i đačke organizacije Pionira i NSO. Kako bi što bolje obavili svoje dužnosti nastavnici su morali da proučavaju statut Pionira i NSO-a, kako bi se bolje upoznali sa pravima i dužnostima pionira i omladinaca, i isto sprovesti u ovoj školi. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Socijalni problemi učenika i nastavnika

Teško materijalno stanje nakon rata koje je zadesilo sve socijalne strukture novostvorene države može da se prati i kroz dokumenta gimnazije u Rači. Siromaštvo je bilo prisutno u prvim godinama nakon rata i država je tokom ovih pet godine pomagala u odeći i obući kako nastavnike, tako i učenike. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Na samom početku rada škole 1945. godine možemo da vidimo nivo siromaštva građana. Jedan dopis iz 1945. sadržao je molbu kojom je traženo da se izdejstvuje za nastavnika određena količina tekstila, s obzirom na nemaštinu, skromne mesečne prihode, kao i da ne dolikuje jednom nastavniku da pocepani budu pred učenicima. Pa su tako nastavnici tražili štof za pantalone i par veša; 2 para muškog veša, 1 par ženskog veša, 1 par dečijeg veša, 1 muške cipele i 1 zimski kaput; štof za haljinu ili zimski veš; 1 par cipela (br. 37) i 1 par ženskog rublja; 3 metra štofa za haljinu; 1 bluza (toplija), 1 marama i platno za košulju. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Kako je izgledala prosečna državna pomoć i materijalno stanje učenika tokom ovog perioda predstavice mo na osnovu stanja iz 1949/50. godine. Naime te školske godine do kraja aprila učenici su primali mlečnu užinu, koja se sastojala od toplog mleka i parčeta hleba sa marmeladom. U pogledu obuće i odeće učenici su bili pristojno snabdeveni, 60 učenika je bilo na stalnom snabdevanju, a mesečnu pomoć od 800 dinara primao je 31 učenik. Neki učenici su primali i jednokratnu pomoć u iznosu od 3200 dinara od SNO-a, za snabdevanje odećom i obućom. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Teško stanje nakon rata je pojačano pojavom epidemija zaraznih bolesti kao što su pegavac i tuberkuloza, na koje nailazimo sporadično tokom istraživanog perioda. Država je najčešće slala dopise kako da se leči i suzbije tuberkuloza i pegavac. U novembru 1945. godine bila je epidemija pegavca. U dopisu koji je stigao u školu stajalo je da hitno treba sprečiti širenje pegavca, držanjem predavanja učenicima, kao i njihovim roditeljima. Bilo je potrebno stalno proveravanje vašljivosti kod učenika, dok je vašljivu decu trebalo stalno prskati praškom „diditi“. U isto vreme trebalo je sprovesti i kontrolu šugavosti kod učenika. (IAŠ, 4.1.64, kut. II) Kada je u pitanju borba protiv tuberkuloze spomenućemo da je poslednje nedelje marta 1948. godine Glavni Odbor Crvenog Krsta Srbije je organizovao Nedelju za borbu protiv tuberkuloze. Krajem novembra 1948. godine školska uprava je obaveštena da će se 2, 5. i 8. decembra učenicima ove škole davati vakcine protiv tuberkuloze, svi učenici su morali da ih prime. Bilo je potrebno da se direktor ove škole dogovori sa upraviteljem osnovne škole i dečijeg doma, i da zajedno pronadu veću i svetlu prostoriju, bilo u zgradi osnovne škole ili dečijeg doma. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Kulturno-prosvetna delatnost

Odmah po završetku rata, državni aparat je počeo da nameće nove navike i da ukida stare, sve što nije išlo u korist državi i sprovođenju njene propagande moralo je da se promeni. Sve što se u tadašnjem obrazovanju događalo država je koristila za sopstvenu promociju, kao i za promociju narodno-slobodilačke borbe.

Nakon božićnog odmora, koji je trajao 6 dana, tačije od 5. do 10. januara 1946. godine, od Ministarstva prosvete su stigla uputstva o obeležavanju dana smrti sv. Save, 27. januara. U dopisu se navodi da je dan godišnjice smrti zaslužnog srpskog prosvetitelja Sv. Save trebalo proslaviti u svim školama na teritoriji Srbije kao školski praznik uz uobičajene školske svečanosti. Verski obredi u vezi sa ovim školskim praznikom nisu smeli da se obavljaju, pošto se škola odvojila od crkve. U drugom delu svečanosti trebalo je dobro organizovati progam, koji su pripremili đaci u saradnji sa profesorima, koji se sastojao iz recitacija, pevanja, fiskulturnih vežbi i sl. što se tiče programa, pored aktuelnih i savremenih pesama, trebalo je uneti i dobar deo materijala iz prošlosti, iz narodnih borbi, poznatih pesnika, za osnovne škole naročito dečijih (Jovana Jovanovića Zmaja itd.), kao i odabranih narodnih pesama i kratkih priča u kojima je narod vezivao uz sv. Savu sve ono što je hteo da vidi u jednom prosvetitelju, svu pravičnost, plemenitost, dobrotu, oštromnost itd. Uz uputstva se napominjalo školskim vlastima i prosvetnim odeljenjima da ne čine nikakve smetnje crkvenim vlastima i sveštenim licima ukoliko su oni hteli da u crkvama obeleže praznik sv. Save. (IAŠ, 4.1.64, kut. I) škola je od SNO-a dobila ponovo 1947/48. godine uputstva kako treba proslaviti ovaj dan. Obeležavanje je bilo slično kao i prethodnih godina, ali je ovog puta akcenat trebalo staviti na ulogu Rastka Nemanjića na razvoj prosvete i kulture u Srbiji i trebalo je aktualizirati kako bi što bolje vaspitno uticalo na učenike, u tom smislu što će se govoriti o aktuelnom stanju u školi, razvoju prosvete u novoj demokratskoj državi, teškoćama i uspesima od oslobođenja na ovamo, njenoj ulozi u našoj novoj državi, naglašavajući posebno zadatke učenika. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Svaki slobodni trenutak svojih omladinaca i pionira država je koristila radi društveno-korisnog rada. U aprilu 1946. godine Ministarstvo prosvete je

obavestilo školu, da je odlučilo da u saradnji sa Ministarstvom šumarstva Srbije predstavi plan za omladinsko takmičenje u pošumljavanju goleti i radu u šumskim rasadnicima širom Srbije. Stoga se organizovala manifestacija Nedelja šume od 5. do 11. maja 1946. godine. Tokom trajanja Nedelje šume bilo je poželjno na časovima pojedinih predmeta davati zadatke i obrađivati teme sa sadržinom koje su bile u vezi sa ovom akcijom – predavanjima o gajeњу, koristi i lepoti šuma, o značaju šuma u našoj istorijskoj borbi i potom recitovati i opevati nekoliko prigodnih pesama. Slične akcije država su i narednih godina organizovane. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Afiniteti prema Sovjetskom savezu koje je propagirala tadašnja država su se iskazivali u svakom pogodnom trenutku. Ovakva opredeljenost države se pretežno sreće u prvim godinama nakon rata, dakle do 1948. godine kada dolazi do razilaženja u stavovima dveju država. Tako je 1946. iz Ministarstva u školu je stigao dopis da se mora obeležiti desetogodišnjica smrti velikog ruskog književnika Maksima Gorkog (1868–1936). Radi uspomena na velikog književnika svaka škola je 18. juna trebalo da organizuje svečanu akademiju posvećenu Gorkom. Program se morao sadržati iz predavanja profesora književnosti o Gorkom, kao i iz čitanja njegovih pripovedaka, odlomaka iz romana, članaka, a bilo je poželjno da se tu nađe i neka muzička tačka. Nakon zimskog raspusta 1947. godine, prvi dan koju je trebalo obeležiti bio je u čast Vladimira Iljiča Lenjina – dan njegove smrti 21. januar. Trebalo je održati komemorativno predavanje za vreme prvog časa. U predavanje se ubraja i čitanje jedne priče iz Lenjinovog života i to iz Konovih Priča o Lenjinu ili iz zbornika književnih sastava O Lenjinu. Viši razredi trebalo je i da čuju odlomke iz Staljinovog govora o Lenjinu – Planiski orao, Skromnost, Snaga logike, Genije revolucije, Vera u mase itd. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Postojalo je i niz manifestacija na kojima su se obeležavali događaji iz prošlosti srpskog naroda. Pa je tako obeležena stogodišnjica Gorskog vijenca, dana 18. maja 1947. godine. Tog dana škole nije trebalo da rade, već da se u svakoj od njih održi predavanje o Njegošu i priredba. U predavanju je trebalo istaći da je celokupno Njegoševo delo izraz oslobodilačke borbe Crnogorca, zatim se uglavnom trebalo zadržati na Gorskom vijencu, na tome kako je naslikan sukob između pravoslavne raje i turskih feudalaca. Godine 1947. u toku meseca septembra sprovedena je i široka kampanja za borbu protiv nep-

ismenosti i za narodno prosvetavanje i zadatak ove proslave jeste da upozna narodne mase sa delima Vuka Karadžića a sve u okviru izvršenju velikih zadataka našeg prvog Petogodišnjeg plana u borbi protiv kulturne zaostalosti. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

Država je smatrala od najveće važnosti da omladina treba da posećuje izložbe i ide na ekskurzije, kako bi se upoznavala sa planiranim budućim tehnološkim razvojem države, ali i kako bi stvarala nove kadrove radi potreba industrije. Naime, u skladu ovakve politike škola je planirala da svoje učenike odvede 1946/47 u: Borski rudnik, Senjski rudnik, fabrike štofa i stakla iz Paraćina, kao i u fabriku šećera u čupriji i na kraju u Pivaru iz Svetozareva (IAŠ, 4.1.64, kut. I). Školska uprava je, pak, uspela da organizuje manju ekskurziju u Beograd u trajanju od 3. do 5. oktobra na kojoj su učenici posetili izložbu Slikarstvo i vajarstvo XIX i XX veka, sa nastavnicima Grumićem, Popovim i Stevovićem. (Perišić i Miljković 1997) Kako je veliki broj učenika širom Srbije posetio ove izložbe kao i proslave povodom oslobođenja Beograda pojedine škole su svoje učenike povele na put bez hrane i novca i po dolasku u Beograd su poslale učenike Ministarstvu prosvete da traže hleb (IAŠ, 4.1.64, kut. I). Nova ekskurzija je organizovana 1950. od 17. do 20. maja, a obilazak je obuhvatao Beograd, Novi Beograd, Zemun i Pančevo, sa ciljem upoznavanja najvažnijih objekata u tim mestima. U toku boravka na ekskurziji učenici ove škole su posetili Kalemegdan, Zoološki vrt, Vojni muzej, Pionirsku prugu, Pionirski grad, fabriku tekstila Staljingrad i fabriku hartije, štampariju lista Borba i grob Neznanog junaka na Avali. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Na kraju školske godine morale su da se sprovedu završne svečanosti na kojima će se pokazati svi uspesi i napredak koje je škola postigla u toku protekle godine. Kao primer navešćemo svečanost koja je održana 1947. godine. Predavanja za učenike svih razreda su prestala 15. juna i odražana je sednica razrednih veća i Nastavničkog saveta, dok je 28. juna održana svečana proslava povodom kraja školske godine. Svečanost se sastojala iz tri dela, prvi deo je trebalo da bude kraći umetnički deo programa (recitacije, horske pesme, dramske scene. Sve je trebalo prilagoditi cilju proslave a u vezi sa ulogom škole u sprovođenju petogodišnjeg plana.) Drugi deo je bio planiran da bude nagrađivanje najboljih razreda i učenika, dok je

treći i najbitniji deo bio predavanje o značaju stručnih škola i stvanju kroz njih stručnih kadrova. Posebno je trebalo obratiti pažnju na potrebu za stručnjacima te vrste obzirom na petogodišnji plan, kao i na obradu predavanja tako da u tom pogledu zainteresuje i učenike i učeničke roditelje. Nastavak trećeg dela je trebalo da bude grupno ili pojedinačno izjavljivanje učenika da će se upisivati u stručne škole. (IAŠ, 4.1.64, kut. I)

U Srbiji škole, po odluci Vlade FNRJ nisu radila za: 1. maj, 9. maj, 7. jul i 29. novembar koji su proglašeni državnim praznicima. Kao i za Novu godinu, dan ćirila i Metodija i 28. juna za proslavu školske svečanosti. Postojali su i verski praznici za vreme kojih su mogli biti odsutni učenici različitih veroispovesti, pravoslavci, katolici, muslimani i Jevreji (IAŠ, 4.1.64, kut. I). Pored pomenutih datuma obeležavali su se i razni drugi datumima, a sve u cilju oblikovanja novog identiteta omladine u svrhe nove socijalističke države. Obeleževani su: dan oslobođenja Rače, 11. oktobra; nedelja Crvenog krsta, 19. oktobra; Oktobarska revolucija 26. oktobra. (IAŠ, 4.1.64, kut. II); dan postanka čehoslovačke republike, 28. oktobra 1947 (IAŠ, 4.1.64, kut. I); dan proglašenja republike, 29. novembar; Dečija nedelja 19. juna; međunarodnog dana borbe za mir obaveštena 2. oktobra 1949 (IAŠ, 4.1.64, kut. II).

Novostvorena država je pridavala veliki značaj fiskulturi, tako je svaki trenutak pogodan za uražnjavanje iste bio vešto isplaniran i iskorišćen. Sredinom maja stigao je dopis u školu u kome se navodi da je Komitet za fiskulturu pri Vladi FNRJ predočio značaj radnih akcija za fiskulturu uopšte. Kako su oni smatrali, na radnim akcijama pružala se izvanredna mogućnost osposobljavanja omladinaca za fiskulturne instruktore, zato je potrebno da nastavnici fiskulture uzmu učešće u njima i svojom stručnošću doprinesu uzdizanju fiskulturnog pokreta u našoj zemlji. Ovo je trebalo da učine zato što će osposobljavanjem omladinaca za fiskulturne instruktore nastavnici olakšati sebi rad jer je planirano da po povratku sa radnih akcija novi kadar preuzme mnoge dužnosti. U slučaju da su nastavnici bili zainteresovani za pristupanje radnim akcijama to bi bilo u toku školskog raspusta i prvo bi pošli na radne akcije saveznog značaja kao što su Autostrada i Novi Beograd. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Kolika je težnja za kontrolom u državi bila sveđoći i odnos Ministarstva prosvete prema zimskom raspustu. U decembru je stigao dopis iz Ministarstva

prosvete koje je sadržao upustva kako treba provesti zimski raspust, koji je trebalo da počne 15. januara 1949. godine. Cilj ovog raspusta bio je da se omladina organizovano bavi zimskim sportovima u većoj meri nego što je to moguće zimi za vreme redovne nastave. Svaki plan za organizovanje ovog raspusta trebalo je da obuhvati svakog omladinca i omladinku na takav način da se na tom raspustu oseti organizovani odmor, razonoda i veselje i da omladina još masovnije priđe organizacijama gimnastičkih društava. Pre početka zimskog raspusta školskoj upravi je predočeno kako je trebalo da provedu ovaj raspust i na koji način da ga iskoriste. Naime, upravitelj škole je trebalo da sa pionirima organizuje fisulturne izlete na kojima je učenici trebalo da se takmiče u trčanju, skakanju, igrama sa loptom. U slučaju da je padao sneg, planirano je da se učenici gudvaju, prave Sneška Belića koga će deca gađati grudvama, preskakati itd. Nastavnici je trebalo sa decom da naprave 5 ovakvih izleta i to 18, 21, 24, 27. i 29. januara. Obzirom na to da je SNO smatrao da su ovakvi izleti od velikog vaspitnog značaja, posle svakog izleta trebalo im je podneti izveštaj. (IAŠ, 4.1.64, kut. II)

Zaključak

Iz ovog rada može se zaključiti da je država pridavala veliku pažnju obrazovanju, kako činiocu za poboljšanje nastave tako i obrazovanju kao sredstvu za širenje propagande. Obzirom na to da je škola vaspitno-obrazovna ustanova država je prvo tu sprovodila sve ono što smatrala bitnim za formiranje čoveka socijalizma, jer je smatrala da takvog čoveka treba od malih nogu učiti i naučiti osnovnim načelima socijalističkog poretka. Može se reći da je jedna ovakva institucija doprinela prosvetivanju građana Rače i modernizaciji jedne varoši. Svakako treba spomenuti i to da je država kako su godine odmicale imala sve jasniji cilj pred sobom i sve razrađenije planove za njegovo postizanje.

Izvori

IAŠ (Istorijski arhiv Šumadije), fond Mešovita gimazija-Rača, 4.1.64, kutije I-II, 1920–1957, sreden.

Literatura

Prešić M., Miljković Lj. 1997. *Sedamdesetpet godina srednjih škola u Rači*. S. Palanka: FI-computers, Smederevska Palanka 1997.

Milanović D. B. 1998. *Opština Rača*. Beograd: Sprsko geografsko društvo

---

Jovana Milovanović

Incomplete State Mixed Secondary School in Rača (1945-1950)

The paper attempts to present the functioning of a high school after World War II in a small town. We can conclude what impact the Ministry of Education had, and how the state and society had a tendency to create a “new man”. The paper shows the specifics of the country's educational system after the war period, the role of educational institutions, the social situation of students and teachers, cultural, political and educational work, and the conditions under which teaching was carried out.

